

УДК 821.161.2.02(091)

Людмила Сірик

МИСТЕЦЬКО-ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НЕОКЛАСИКІВ: МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СХОДОМ І ЗАХОДОМ

Розглядається мистецько-громадянська позиція українських неокласиків 20-их рр. ХХ ст. На основі науково-художнього матеріалу виявлено, що вона неоднозначна і своєрідна. Схід і Захід як політичні категорії трактуються негативно (з огляду на їх антигуманний і колонізаторський характер), натомість у ролі культурних категорій – як рівноцінні частини, базовані на аксіології європейської культурної традиції. Митці демонстрували прагнення єднати європейську культуру, розбиту на Схід і Захід. Вони наголошували на позитивній ролі культури в пізнавальному, виховному, світоглядному, етичному, історичному і політичному контекстах. Серед складових позиції неокласиків виділяються такі пріоритети, як традиціоналізм, універсалізм, патріотизм, примат естетико-етичних критеріїв в оцінці літератури та мистецьких явищ. Робиться висновок, що через призму досліджуваної позиції прочитується концепція, в якій порушено актуальні й тепер проблеми (напр., етосу митця, ідентичності народу, системи цінностей українського суспільства та європейської спільноти), ідеї, зокрема, культурної спільноти європейських народів, єдності різноманітностей, боротьби за право національної культури і творчої особистості на самостійний (тобто без чужих втручань і рестрикцій) розвиток, рівноправності міжкультурних зв'язків у багатонаціональному світі.

Ключові слова: українські неокласики, література, культурні орієнтири, Схід, Захід, європеїзм, універсалізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перед українським письменством на початку двадцятих років минулого століття стояла проблема шляхів розвитку національної літератури, концептуальних рішень її вдосконалення й модернізації та виходу в міжнародний світ. Ця проблема висунула на перший план дилему: «Схід (Росія) чи Захід (Європа)?», тобто вибір культурних орієнтирів. Ця дилема була центральним і гострим питанням під час літературної дискусії 1925–1928 рр. [див.: 7; 17]. У світоглядній та суспільно-політичній ситуації того часу стикалися протилежні ідеології (матеріалістична та ідеалістична), ворожі політичні системи (комуністична та капіталістична). Таким чином, вибір культурних орієнтирів українським письменством між Сходом і Заходом був також вибором політичним. Ця ситуація не була новою і, як відомо, досі залишається гостро проблематичною в українській культурі, історіософській та суспільно-політичній думці, а також у реальній ситуації України як у внутрішньому житті, так і на міжнародній арені.

Проблема вибору культурних орієнтирів актуалізує питання мистецько-громадянської позиції української культурної еліти, зокрема письменства. Ця проблема особливо чітко проявляється в ситуації революційних процесів та перехідних періодів після змін однієї суспільно-політичної системи на іншу. Яскравим прикладом є позиція українських неокласиків (званих київськими) – літературного угруповання, репрезентованого такими особистостями, як Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Максим Рильський, Павло Филипович, Юрій Клен (Освальд Бурггардт). Ці науковці, поети класицистичного типу творчості, перекладачі та поліглоти майже сто років тому продемонстрували проєвропейську орієнтацію, яку самі називали європеїзмом. Цей факт зумовив, що в історії української літератури неокласиків називають європеїстами. У зв'язку з цим виникає низка питань, наприклад: «У чому полягає цінність та особливість їхньої позиції між двома культурними орієнтирами?», «Що в європейській літературі митці вбачали зразком до наслідування і якими пріоритетами керувалися?».

Питання мистецько-громадянської позиції українських неокласиків між двома культурними орієнтирами в Європі (тобто Сходом і Заходом) розглядається вперше. Висувається теза, що митці, реалізуючи свою концепцію літератури, цілеспрямовано зверталися до зразків літературної класики обох орієнтирів, виявляючи в українській літературі свого часу неоднозначну і своєрідну мистецько-громадянську позицію. Цю тезу спробуємо довести на основі наукових праць і художніх творів (поезії та перекладів) неокласиків. Намагаючись зробити це оптимально, постараємося з'ясувати теоретичну основу і практичну реалізацію їхньої літературної концепції, а також виявити специфіку їхньої мистецько-громадянської позиції, порівняно з позицією інших українських письменників-окциденталістів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Теоретичну основу досліджуваної позиції у контексті культурних орієнтирів становлять термін «неокласицизм» та поняття «Європа», «європеїзм» і «європеїзація». З огляду на політичну ситуацію неокласики не пояснили їх значення в окремих теоретичних працях, однак ці значення знаходимо в усій їхній спадщині та біографії. Зважаючи на обмежені рамки пропонованої статті, зосередимось на основних поглядах митців.

Теоретичне обґрунтування їхнього мистецького напрямку в контексті терміна «неокласицизм» чітко прочитується у спадщині М. Зерова як теоретика угруповання, зокрема, в поезії «П. Филиповичу» («Йдете доріжкою Максима й Лесі / І стежите парнаську течію»), його поетичному циклі «Ars poetica» (сонетах «Класики», «Данте», «Pro domo», «Чупринчин сад в Оглаві», «Самоозначення», «Читаючи поета», «Творча тиша»), науково-публіцистичному трактаті «Ad fontes» (1926 р.) і статті «Літературний шлях Максима Рильського» (1926 р.). Згідно з ученим, збірка «Під осінніми зорями» – це свідчення естетизму, професіоналізму, мистецької зрілості, зразка «стильової індивідуальності» та продовження «хорошої української традиції» [12, 541, 559]. Категорії, якими він оперує, свідчать про примат класичної і національної традицій. Пояснюючи розуміння мистецького напрямку, М. Зеров використовує нараз кілька термінів, тобто «парнасизм», «класичний стиль», «неокласицизм», вживаючи їх як тотожні, а також дає дефініцію: «Цей неокласицизм, як у нас кажуть, це прагнення високого мистецтва (grand art)» [6, 561–562]. Йому важлива не стільки термінологічна точність назви презентованого угруповання явища, скільки естетико-світоглядні та художньо-стильові пріоритети, які зумовлюють створення зразкових творів.

Визначення європеїзму неокласики дали через багатогранний аналіз творчості Лесі Українки, зосереджуючись на естетико-світоглядному аспекті її творчості. Прикметно, саме їй учені присвятили найбільше праць, зокрема монографію, статті, рецензії [3; 11; 22; 26]. Вони вважали письменницю своїм зразком, що доводять сучасні наукові праці [25, 102–109]. Їх зібране видання може становити грубий том (напр., лише монографія М. Драй-Хмари «Леся Українка. Життя і творчість» нараховує 156 сторінок). Проте в цьому великому доробку неокласиків знаходимо лише одне дослівне визначення європеїзму, яке сформулював М. Драй-Хмара в 1926 році: «Під європеїзмом розуміємо ми, по-перше, прилучення себе в широкій мірі до європейської культури, по-друге, розглядання всяких справ національних в європейському масштабі [...] друге розуміння європеїзму сходиться, власне, з космополітизмом» [3, 54]. Тут враховано культурно-освітній і громадянський аспекти літературної діяльності, а також надано примат єдності національного з універсальним. Згідно з ученим, «космополітизм – це всесвітня правда, яка проповідує братерство всіх народів і не допускає, щоб один народ панував над іншими» [3, 59]. Натомість антиподом європеїзму М. Драй-Хмара вважає «відсталість від Заходу та вузький націоналізм» [3, 55].

Причиною дистанціювання неокласиків від публічного теоретизування своїх поглядів щодо європеїзму був наступ на них від 1924 року радянської влади через засоби масової інформації. Влада політизувала їхню мистецько-громадянську позицію [16, 70–147, 308–334]. Особливу небезпеку вбачали в неокласичній zasadі автономності культури. Використовуючи

ленінську «теорію гвинтиків», радянська доктрина відкидала європейську культурну традицію та пропагувала модель державоцентричної культури. Просєвропейську позицію неокласиків радянська влада (на найвищому щаблі!) оцінила вкрай негативно і спрямувала проти них лавину вульгарної критики (С. Щупак, А. Хвиля, Б. Коваленко, Д. Загул та інші). У постанові політбюро ЦК КП(б)У (травень 1927 р.) зазначалося, що «антипролетарські тенденції» відбилися в роботі «українських буржуазних літераторів» типу неокласиків, попутників і ВАПЛІТЕ. Від весни 1930 року, коли в Харкові було влаштовано публічний процес над СВУ і винесено дуже суворі вирoki, неокласики були під постійним обстрілом вульгарної критики і небезпекою арешту. Газета «Комуніст» у 1933 році писала: «Наше завдання – розвінчати культ європеїзму, показавши справжнє клясове підґрунтя цього гасла. [...] орієнтація в літературі на Захід цілковито пов'язувалася з подібними орієнтаціями української буржуазії в політиці» [27].

Наступне поняття, тобто «Європа», в трактуванні неокласиків – це символ поважної культурної традиції та школа навчання і творчості. Це розуміння чітко з'ясовано у полемічних статтях М. Зерова «Наші літературознавці і полемісти» (1926 р.) [11] і трактаті «Ad fontes» (1926 р.), який складається з трьох статей: «Європа – Просвіта – Освіта – Лікнеп», «Євразійський ренесанс і пошехонські сосни», «Зміцнена позиція» [5, 568–588]. Крім того, згідно із М. Зеровим, Європа – це також психологічна категорія з її класичним типом людини-громадянина, тобто вільним, творчим і відновлювальним духом, внутрішньою непригніченістю, життєрадісністю, оптимізмом і силою волі. Вченому йдеться «не про ідейну “рокоходію”, а про зміцнення елементів греко-римського світовідчуття [...] пристосування його до сучасного світосприйняття» [12, 525–529]. Таке розуміння зумовлювало орієнтацію на культуру античності, яка віками була моделюючою системою естетичних смаків і прикладом моральної поведінки. Таким чином, у трактуванні неокласиків, «Європа» – це поняття умовне.

З позиції своєї теорії неокласицизму, європеїзму і Європи київські неокласики намагалися пояснити та реалізувати ідею європеїзації, тобто збагачення літератури науково-методологічними та мистецько-художніми засобами європейської літературної класики. Втілення цієї ідеї вбачалося у виконанні трьох основних завдань: «Засвоєння величного досвіду всесвітнього письменства, тобто хороша літературна освіта письменника і вперта систематична робота коло перекладів. Вияснення нашої української традиції і переоцінка нашого літературного надбання. Мистецька вибагливість, підвищення технічних вимог до початкуючих письменників» [9, 580]. Виходячи з цього, усі п'ятеро з угруповання активно включилися в переклади і наукове осмислення оригіналів літературної класики Європи. Згідно з ученими, необхідною передумовою якісної творчості є професіоналізм і самовдосконалення, тому перед широким читачем літератори-початківці можуть виступати тоді, коли навчаться основ свого фаху.

У виборі до адаптації літературних зразків митці задекларували різновекторність пошуків: античний, західноєвропейський, слов'янський. Речником першого був М. Зеров як знаменитий латиніст. У 1918 році він звернув увагу на необхідність навчання у великих майстрів слова, поетів античності, новоєвропейських класиків, додаючи в рецензії «Петро Теняко. До раю злotosайного», що «засвоювати їх треба з оригіналів, а не з російських перекладів» [11, 221–222]. У статті «“Енеїда” Вергілія» (1919 р.) та інших працях науковець твердив про невичерпні можливості античності, яка жила в культурній свідомості людства, переходила від епохи до епохи та випрацювала великі зародки для розвитку європейської культури. Тому античність у його розумінні – це «колосальна традиція» [12, 522], яка не втратила актуальності та цінності як первинне джерело універсальних істин, тем і проблем [13, 328].

Завдяки зверненню до західноєвропейського вектора неокласики збагатили українську літературу перекладами класичних зразків з французької, німецької, англійської та інших мов. У слов'янському векторі вбачали надбання народів усіх груп: південної, західної і східної. У

контексті останньої випадає пригадати, що середземноморська традиція та культурно-освітні досягнення Нового часу, який розпочався в епоху Відродження, поширювались по всій Європі. Участь у процесі засвоєння основних елементів цієї традиції і досягнень брали також східні слов'яни. Тому цілком слушно київські неокласики спрямовують свої зусилля для засвоєння художніх зразків і теоретичної думки українців (І. Котляревського, П. Куліша, М. Коцюбинського, М. Старицького, В. Самійленка, Марка Черемшини, Л. Мартовича, В. Стефаника, І. Франка, Лесі Українки), росіян (напр., М. Карамзіна, В. Жуковського, К. Батюшкова, О. Пушкіна, М. Лермонтова, Є. Баратинського, А. Чехова, О. Блока, І. Анненського) та білорусів (М. Богданович, Янка Купала, Якуб Колас).

Серед інших слов'янських літератур чи не найбільшого значення неокласики надавали польській, звертаючись до творчості чільних представників романтизму (політичних емігрантів Міцкевича і Словацького), «Молодої Польщі» (Пшерви-Тетмаєра) і скамандритів (Тувіма). Велике значення вони вбачали в епічних творах «Мазепа» (переклад М. Зерова), «Пан Тадеуш» і «На скелястім Підгір'ї» (переклад М. Рильського), підкреслюючи в них зразковість стилю, ідеї патріотизму, моральності, національного визволення, громадянської активності. Про цінність польської літератури свідчать також ґрунтовні статті «Юлій Словацький» М. Зерова [11], «Творчий шлях Казіміра Тетмаєра» М. Драй-Хмари [3], «Про поезію Адама Міцкевича» [23], «Адам Міцкевич» [24] та інші праці М. Рильського. В контексті міжслов'янських зв'язків у статті М. Драй-Хмари «Проблеми сучасної славистики (З приводу статті Р. Якобсона "Über die heutigen Voraussetzungen der russischen Slavistik")» (1929 р.) твердиться про зацікавлення східнослов'янською літературою іншими народами: «Ніколи ще польська література, вихована на західноєвропейських зразках, не була під таким сильним впливом Сходу, як тепер. [...] Те саме треба сказати про Чехію. Чехи, напр., щодо перекладу зі східнослов'янських мов стоять на другому місці» [4, 299]. Згідно з ученим, Схід як літературна категорія теж має цінні зразки, які збагачують скарбницю європейської класики.

Значимо, що у своїх міркуваннях неокласики мають на увазі передусім ту літературу, яка спирається на естетико-поетологічні основи класицизму. Через наукові дослідження та поетичну й перекладну творчість митці прагнули нав'язати українсько-слов'янські контакти і водночас шукати відповідні для удосконалення і європеїзації української літератури естетично-світоглядні, стилістичні та ідейні зразки. З цією метою дослідники зверталися до слов'янських літератур як Заходу (напр.: «Творчий шлях Казіміра Тетмаєра», «Сербські народні приповідки» М. Драй-Хмари [3]; «Адам Міцкевич» М. Рильського [24]), так і Сходу (напр.: «Коцюбинський і Чехов» М. Зерова [11], «Пушкін і Шевченко», «Лермонтов» та «Янка Купала» М. Рильського [24]).

Особливість позиції неокласиків полягає в тому, що митці «не закликали відділятися муром від російської літератури» [21, 187], а навпаки – постійно зверталися до її мистецьких зразків. Цей факт відрізняє їх від налаштованих окцидентально українських літераторів, як правих (напр., Євгена Маланюка – див. його двотомник «Книга спостережень. Статті про літературу» [18] і Дмитра Донцова – див. його працю «Росія чи Європа?» [1, 78]), так і лівих (М. Хвильового – див. про нього опрацювання [20]), котрі проголошували гасло «До джерел!» і сповідували проєвропейську позицію, проте категорично відкидали російську літературу.

На основі семантики розглянутих понять (тобто *неокласицизм*, *Європа*, *європеїзм*, *європеїзація*) у розумінні неокласиків можна ствердити, що митців цікавили, в першу чергу, Схід і Захід як культурно-освітні категорії, як умовні назви геокультурних просторів і як інтегральні частини одного цілого, об'єднаного елементами європейської культурної традиції. Трагування неокласиками Сходу і Заходу обумовлене тим, який аспект мається на увазі: політичний чи культурний. З одного боку вчені прагнуть використати мистецько-художні та теоретико-методологічні досягнення обох частин Європи, а з іншого – засуджують утилітарно-прагматичну й тоталітарну політику Риму, царської Росії, радянської і фашистської імперій. У кінцевому результаті варварство імперій ХХ ст. Сходу і Заходу

викличе апокаліптичну візію, але не щодо всього світу, а тільки імперій (Юрій Клен, «Попіл імперій»). Неокласики усвідомлювали, що комуністична ідеологія на Сході й фашистська на Заході спричиняють фанатизм і тоталітаризм. Наприклад, Юрій Клен, переїхавши до Німеччини, почувався у своїй етнічній батьківщині дуже некомфортно і планував виїхати до Америки. Однак реалізувати цей план перешкодила несподівана смерть в 1947 році. Німецька дослідниця Ютта Ліндекугель твердить: Юрій Клен у Німеччині швидко розчарувався в ідеології нацизму, що невдовзі довела практична її реалізація, трагічний досвід (див. [28]).

У наукових текстах неокласики уникали прямих висловлювань щодо політичного Сходу і Заходу. Якщо якісь думки і трапляються, то дуже короткі й обережні. У рецензії на збірку «Вітер з України» Зеров писав, що «коректно діловий Захід» підозріло дивиться на перебіг подій і трагічні наслідки соціалістичної революції в Україні [10, 494]. Для конкретизації поглядів учених на суспільно-політичний Схід і Захід необхідно звернутися до їхньої поезії, з'ясовуючи значення символів езопівської мови. З огляду на політичну ситуацію, вчені висловлювали свої політичні погляди за посередництвом філософії художніх перекладів.

Один із прикладів – це переклад М. Драй-Хмарою 1926 року вірша чеського поета Йозефа Гори (1891–1945) «Захід і Схід» [2, 245–247], де твердиться про ідеологічну конфронтацію двох частин Європи. Думається, що головною думкою є не це (інакше твір звучав би банально!), а констатація про розгубленість людини у суспільно-політичному світі як Заходу, так і Сходу. Із почуттям розчарування та співчуття ліричний герой оцінює антигуманну суть як капіталістичного Заходу, на бульварах якого «Злочинство! Лихо! Торг!», так і Сходу, який «утопії західні в життя втілив» і приніс нове зло: «А Схід! // Що ти з душею учинив, // що світла сподівалась, // і з тілом тим, // що корчилось під канчуками? // Суворий, молодий! // Тобою всі серця палали, // що прагнули в віках свободи! [...] О мрійнику світів, // невже це ти на глинястій землі, // без каменю, // утопії західні // в життя втілив?». За риторичним питанням криється, по-перше, осуд політичної сліпоти народу, по-друге, брак сенсу в проведенні кривавої революції, дволикість і алогічність комуністичної ідеології, а особливо терор, спричинений реалізацією теорії комунізму. З тексту випливає, що створена Заходом утопічна теорія обертається для Сходу катастрофою.

Хоч аналізований твір – це переклад, однак він досконало відтворює суспільну ситуацію 20-х років. Хоч заклик «Вибирай!» – демократичний, але в реальній дійсності – надзвичайно важкий у здійсненні: «Між Заходом і Сходом, // Парижем і Москвою // є вольний і невольний край. // Скажи мені, // Куди ти звернеш з тугою німою? // На схід? // На захід? // Вибирай!». Отже, ліричного героя жоден із політичних орієнтирів не задовольняє, оскільки проблемою залишається здобуття свободи і спокою. Твір проникнутий почуттям смутку й розгубленості. (Поезії неокласиків також проникнуті цими почуттями і передчуттям приреченості та смерті).

Безперечно, твір Й. Гори адекватно передає критичний погляд київських неокласиків на європейський Схід і Захід у політичному вимірі. В контексті останнього проблему трагедії людини і народів широко осмислив тільки Юрій Клен в еміграційній творчості, зокрема поемі-епопеї «Попіл імперій». Отже, за короткою інформацією та історіософськими роздумами на літературні теми, за іронією, скепсисом і неспокоєм у спадщині неокласиків приховується осуд тоталітаризму імперій Сходу і Заходу Європи.

У плані самовизначення митців необхідно брати до уваги універсальний контекст їхніх концептуальних поглядів на модернізацію та європеїзацію української літератури. Маючи на увазі Захід не політичний, а духовний і освітньо-культурний, М. Зеров публічно закликав «не уникати і старої Європи, і буржуазної, і навіть феодальної [...] не лякатися її психологічної зарази [...] хто знає, може, пролетареві краще вже заразитися класовою окресленістю західноєвропейського буржуа, аніж млявістю російського “кающогося дворянина”» [9, 577]. Ця занадто смілива на той час думка літературознавця свідчить про те, що йому імпонує психологічний тип західного зразка з розвиненим почуттям особистості, суворим раціоналізмом, духом критицизму, культом дії та живої енергії. Ці риси протистоять східному

типу з його флегматичністю й пасивністю, містичним спогляданням і фаталізмом, знеціненням людської волі та сентименталізмом [19, 275]. Історія довела, що в реалізації завдань виграє західний психологічний тип європейця, організований і прагматичний. Тому, як вважає вчений, орієнтація на цей тип і освітньо-культурних здобутків Заходу допоможе українцям відійти від сентименталізму й народництва, побороти в собі емоційність та комплекс національної меншовартості щодо росіян і народів Заходу.

Всупереч тенденційній критиці М. Зеров у студентській рецензії з 1913 року «Дмитро Донцов. Модерне москвофільство» закликає об'єктивно оцінювати культурні явища й досягнення Сходу і Заходу – з позиції не політика, а естета: «Автор воліє питання ставити руба і розв'язувати з єдиного маху. Він не зважає на те, що російський вплив є факт історично-необхідний, неминучий без всяких обмежень, він розрізняє, як щось протилежне, культуру латинського Заходу і грецького Сходу, не помічаючи, що цей поділ занадто застарілий і занадто штучний; занадто рішуче віддає преферанс польській культурі перед російською [...] і т. д.» [14, 148].

Критик підтримує погляди Д. Донцова щодо трагічної долі України як арени вічної боротьби між Сходом і Заходом, орієнтацію на використання здобутків Окциденту та осуд беззастережного русофільства («побожному відношенні до російської культури і рабському її копіюванню» [14, 147]). Однак лідер неокласиків не погоджується з твердженням про те, що східна й західна культури зовсім різні чи протилежні. За переконанням М. Зерова, вони виходять із одного джерела європейської культури й духовності, з нього черпають і до нього повертаються своїми творами.

Таким чином, неокласики трактують європейський Схід і Захід двояко. Так, в аспекті політологічному їх розглядають традиційно, тобто Схід – Росією, а Захід – Європою, й оцінюють негативно, з огляду на їх антигуманний і колонізаторський характер. Натомість в аспекті культурологічному ці орієнтири трактується як рівноцінні частини Європи, що ґрунтуються на аксіології середземноморської традиції.

Неоднозначну позицію київських неокласиків між двома культурними орієнтирами Європи зумовили як мистецько-громадянські пріоритети і політичний світогляд учених, так і дихотомія політики та культури. Ставлячи мету адаптувати на ґрунті української літератури досягнення класики обох частин континенту, митці керуються естетичним критерієм еллінського зразка, ідеєю рівноправності та об'єктивної цінності кожної культури. Завдяки цьому вони піднімаються понад ідеологічними суперечностями й релігійними відмінностями грецько-візантійського «Сходу» і латинського «Заходу», а також цілеспрямовано відсторонюються від будь-яких дискусій з опозиціонерами. На місце антиномії неокласики пропонують інтегративні чинники у формі єдності естетичного з етичним (еллінської калокагатії), гуманізму, демократії, рівноправності, взаємного пізнання і пошани – у них убачають шанс на суспільну гармонію.

Позиція вчених свідчить про раціональний і об'єктивний підхід до завдань розвитку української літератури, про їхню незалежність від офіційної політики. Реалізуючи концепцію європеїзації української літератури, неокласики надавали примат високій культурі, вказуючи на її інтегруючу роль, порушували ідею єдності різноманітностей, рівноправних міжкультурних зв'язків, цінності кожної національної культури в багатонаціональному світі. Через призму культури вони порушували гострі політичні проблеми. Погляди неокласиків мають позамистецький вимір, оскільки стосуються проблем громадянської позиції митця, культурної ідентичності народу, аксіологічних пріоритетів українського суспільства та європейської спільноти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянута мистецько-громадянська позиція неокласиків свідчить про її особливість: вона не репрезентує т. зв. західництва в традиційному розумінні. Їхній концепт «Європа» – *не* європоцентричний (якщо Захід розуміти як центр, головний осередок Старого континенту), оскільки єднає в собі

досягнення, випрацювані народами обох частин Європи, тобто Заходу і Сходу як культурних категорій. Таким чином, визнається їх об'єктивна цінність. У настанові на творче засвоєння в горнілі української літератури досягнень цих двох культурних орієнтирів полягає особливість мистецько-громадянської позиції «грона п'ятірного». Така універсалістична й водночас патріотична позиція була, з одного боку, спробою виборювати право на автономію української культури в умовах радянської системи, а з іншого – єднати європейську культуру, розбиту на Схід і Захід, ламати між ними опозицію.

Джерела та література

1. Донцов Д. Росія чи Європа? / Д. Донцов // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1929. – № 1.
2. Драй-Хмара М. Вибране / М. Драй-Хмара. – К. : Рад. письм., 1969. – 302 с.
3. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина / М. Драй-Хмара. – К. : Наук. думка, 2002.
4. Драй-Хмара М. Проблеми сучасної славістики (з приводу статті Р. Якобсона “Über die heutigen Voraussetzungen der russischen Slavistik”) / М. Драй-Хмара // М. Драй-Хмара. Літературно-наукова спадщина. – К. : Наук. думка, 2002. – С. 298–301.
5. Зеров М. Твори : в 2 т. / М. Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – 614 с.
6. Зеров М. Літературний шлях Максима Рильського / М. Зеров // Зеров М. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 547–562.
7. Зеров М. Європа – Просвіта – Освіта – Лікнеп / М. Зеров // Зеров М. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 573–580.
8. Зеров М. «Зміцнена позиція» / М. Зеров // М. Зеров. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 581–589.
9. Зеров М. Євразійський ренесанс і пошехонські сосни / М. Зеров // Зеров М. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 581–588.
10. Зеров М. Вітер з України (Третя книжка Тичини) / М. Зеров // Зеров М. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 492–505.
11. Зеров М. Українське письменство : [зб. пр. з літературознавства та історії письменства] / М. Зеров ; упоряд. М. Сулима ; післямова М. Москаленка. – К. : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. – 1301 с.
12. Зеров М. Наші літературознавці і полемісти / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство. – К. : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. – С. 521–549.
13. Зеров М. Примітки (до «Антології римської поезії») / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство. – К. : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. – С. 329–337.
14. Зеров М., Дмитро Донцов. Модерне москвофільство / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство. – К. : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. – С. 147–149.
15. Івашко В. Микола Зеров і літературна дискусія (1925–1928) / В. Івашко // «Слово і час». – 1990. – № 4. – С. 18–27.
16. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. : 1910–1930-ті роки : навч. посіб. / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 1. – 784 с.
17. Луцький Ю. Літературна політика в Радянській Україні 1917–1934 / Юрій Луцький. – К. : Гелікон, 2000. – 242 с. – (Укр. модерна л-ра).
18. Маланюк Є. Книга спостережень : статті про літературу : у 2 т. / Є. Маланюк. – Торонто : Гомін України. – Т. I. – 1962 ; Т. II. – 1966.
19. Мірчук І. Історія української культури / І. Мірчук. – Мюнхен – Львів : Укр. вільний ун-т, 1994. – 384 с.
20. Наєнко М. «М'ятежний геній» літератури і жертва комуністичного божевілья / М. Наєнко // Вітчизна. – 2008. – № 11–12.
21. Полонська-Василенко Н. Київ часів М. Зерова і П. Филиповича / Н. Полонська-Василенко // Київські неокласики / упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2003. – С. 175–194.
22. Рильський М. Зібрання творів : у 12 т. / М. Рильський. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 12.
23. Рильський М. Про поезію Адама Міцкевича / М. Рильський. – К. : Держлітвидав України, 1955. – 116 с.
24. Рильський М. Адам Міцкевич / М. Рильський // Рильський М. Твори : в 3 т. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1956. – Т. 3. – С. 293–312.
25. Сірик Л. Прагнення Європи. Творчість київських неокласиків / Л. Сірик. – Люблін : УМКС, 2013. – 380 с.
26. Филипович П. Літературно-критичні статті / П. Филипович. – К. : Дніпро, 1991. – 270 с.
27. Щупак С. Неприхований формалізм і націоналізм / С. Щупак // Комуніст. – 1933. – 9 трав. – № 119. – С. 5.
28. Lindekugel J. Vielfalt der Dichtarten im Werk von Oswald Burghardt (Jurij Klen) / J. Lindekugel. – Kassel : University Press, 2003. – 502 с.

References

1. Dontsov, D. 1929. "Rosiiia chy Yevropa?". *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 1. Lviv.
2. Draï-Khmara, M. 1969. *Vybrane*. Kyiv: Radianskyi Pysmennyk.
3. Draï-Khmara, M. 2002. *Literaturno-Naukova Spadshchyna*. Kyiv: Naukova Dymka.
4. Draï-Khmara, M. 2002. "Problemy Suchasnoi Slavistyky (Z Pryvodu Statti R. Yakobsona «Über die heutigen Voraussetzungen der russischen Slavistik»)». In *Literaturno-Naukova Spadshchyna*, edited by M. Draï-Khmara, 298–301. Kyiv: Naukova Dymka.
5. Zerov, M. 1990. *Tvory v Dvokh Tomakh*, 2. Kyiv: Dnipro.
6. Zerov, M. 1990. "Literaturnyi Shliakh Maksyma Rylskoho". In *Tvory v Dvokh Tomakh*, edited by M. Zerov, 2: 547–562. Kyiv: Dnipro.
7. Zerov, M. 1990. "Yevropa – Prosvita – Osvita – Liknep". In *Tvory v Dvokh Tomakh*, edited by M. Zerov, 2: 573–580. Kyiv: Dnipro.
8. Zerov, M. 1990. "Zmitsnena Pozytsiia". In *Tvory v Dvokh Tomakh*, edited by M. Zerov, 2: 581–589. Kyiv: Dnipro.
9. Zerov, M. 1990. "Yevraziiskyi Renesans i Poshekhonski Sosny". In *Tvory v Dvokh Tomakh*, edited by M. Zerov, 2: 573–580. Kyiv: Dnipro.
10. Zerov, M. 1990. "Witer z Ukrainy (Tretia Knyzka Tychyny)". In *Tvory v Dvokh Tomakh*, edited by M. Zerov, 2: 492–505. Kyiv: Dnipro.
11. Zerov, M., and Sulyma, M., eds. 2003. *Ukrainske Pysmenstvo*. Kyiv: Osnovy.
12. Zerov, M. 2003. "Nashi Literaturoznavtsi i Polemisty". In *Ukrainske Pysmenstvo*, edited by M. Zerov, and M. Sulyma, 521–549. Kyiv: Osnovy.
13. Zerov, M. 2003. "Prymitky (do «Antolohii Rymaskoi Poezii»)». In *Ukrainske Pysmenstvo*, edited by M. Zerov, and M. Sulyma, 329–337. Kyiv: Osnovy.
14. Zerov, M. 2003. "Dmytro Dontsov. Moderne Moskvofilstvo". In *Ukrainske Pysmenstvo*, edited by M. Zerov, and M. Sulyma, 147–149. Kyiv: Osnovy.
15. Ivashko, V. 1990. "Mykola Zerov i Literaturna Dyskusiia (1925–1928)". *Slovo i Chas* 4: 18–27.
16. Donchuk, V., ed. 1994. *Istoriia Ukrainaskoi Literatury XX Stolittia u 2 Knuhakh: 1910–1930-ti Roky*, 1. Kyiv: Lybid.
17. Luts'kyi, Yu. 2000. *Literaturna Polityka v Radianskii Ukraini 1917–1934*. Kyiv: Helikon.
18. Malaniuk, Ye. 1962; 1966. *Knyha Sposterezhen. Statti pro Literaturu u Dvokh Tomakh*. Toronto: Homin Ukrainy.
19. Mirchuk, I. 1994. *Istoriia Ukrainaskoi Kultury*. Miunkhen – Lviv: Ukrainskyi Vilnyi Universytet.
20. Naienko, M. 2008. "«Miatezhnyi Henii» Literatury i Zhertva Komunistychnoho Bozhevilla". *Vitchyzna* 11–12: 36–40.
21. Polonska-Vasylenko, N. 2003. "Kyiv Chasiv M. Zerova i P. Fylypovycha". In *Kyivski Neoklasyky*, edited by V. Aheieva, 175–194. Kyiv: Fakt.
22. Ryl'skyi, M. 1985. *Zibrannia Tvoriv u Dvadtsiaty Tomakh*, 12. Kyiv: Naukova Dumka.
23. Ryl'skyi, M. 1955. *Pro Poeziiu Adama Mitskevycha*. Kyiv: Derzhlitvydav Ukrainy.
24. Ryl'skyi, M. 1956. *Tvory v Triokh Tomakh*, 3. Kyiv, 293–312.
25. Siryk, L. 2013. *Prahennia Yevropy. Tvorchist Kyivskyykh Neoklasykiv*. Lublin: UMKS.
26. Fylypovych, P. 1991. *Literaturno-Krytychni Statti*. Kyiv: Dnipro.
27. Shchupak, S. 1933. "Neprykhovanyi Formalizm i Natsionalizm". *Komunist*, 119 (9. 05.): 5.
28. Lindekugel, J. 2003. *Vielfalt der Dichtarten im Werk von Oswald Burghardt (Jurij Klen)*. Kassel: University Press.

Сирьк Людмила. Художественно-гражданская позиция украинских неоклассиков: между европейским Востоком и Западом. Рассматривается художественно-гражданская позиция украинских неоклассиков 20-х гг. XX века. Исследования научно-художественного материала показали ее неоднозначность и своеобразие. Восток и Запад как политические категории оцениваются негативно (учитывая их антигуманный и колонизаторский характер), а в роли культурных категорий – как равноценные части, основанные на аксиологии европейской культурной традиции. Неоклассики продемонстрировали стремление объединить европейскую культуру, разбитую на Восток и Запад. Они акцентировали роль культуры в познавательном, воспитательном, мировоззренческом, этическом, историческом и политическом контекстах. Среди составляющих позиций неоклассиков выделяются такие приоритеты, как традиционализм, универсализм, патриотизм, примат эстетических и этических критериев в оценке литературы и художественных явлений. Делается вывод о том, что через призму исследуемой позиции прочитывается концепция, в которой поднимаются актуальные и сейчас проблемы (напр., касающиеся этоса художника, идентичности народа, системы ценностей украинского общества и европейского сообщества), идеи, в частности, культурного сообщества европейских народов, единства разнообразия, борьбы за право национальной культуры и творческой личности на самостоятельное (т. е.

независимое от чужих вмешательств и рестрикций) развитие, равноправия межкультурных связей в многонациональном мире.

Ключевые слова: украинские неоклассики, литература, культурные ориентиры, Восток, Запад, европеизм, универсализм.

Siryk Ludmila. The artistic and civil position of the Ukrainian neoclassics: between the European East and the West. The civil-art position of the Ukrainian Neoclassics in the 20-th years of the XX century between the European East and the West is considered at the article. On the basis of the scientific – art material of neoclassics is determined, that the position isn't single -valued and original. The East and the West as the political categories are considered negative (because of their antihuman and colonial character), but in the sphere of the cultural categories – as the equal parts, based on the European cultural tradition's axiology. The neoclassic demonstrated the desire to unite the European culture, divided on the East and West, and they underlined also the positive role of the culture in the cognitive, educational, outlook, historical, ethical and political aspects. The component of the position add such priorities as rule of the variety in unity, the superiority of the traditional, universalism, patriotism and the superiority of the esthetic – ethic criterions in the literature and art phenomena estimation. Through the prism of their position is seen the conception, in which the group of actual problems is raised (of the background of the creator, of the identity of the nation, of the system of values of the Ukrainian society and the European community), and also the ideas : in details of the cultural community of the European nations, the unity of the variety, the fight for the rights of the national culture and of the creative personality on the independent development (the independent of somebodies interference and restrictions), of the equality of the international cultural links in the multinational world.

Key words: Ukrainian neoclassic, literature, cultural orientation, East, West, europeism, universalism.

УДК 81 '22:81 '42

Оксана Смаль

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЗНАТЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЛЕКЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Виділено та охарактеризовано комунікативно-прагматичні засоби в сучасному англomовному лекційному дискурсі, за допомогою яких здійснюється вплив автора-лектора на студента-читача. Окреслено здатність лекційного дискурсу привертати, утримувати й маніпулювати увагою читача-студента. Визначено мовні одиниці, що логічно поєднують одне речення з іншим, а також одну частину лекційного матеріалу з наступною. Виокремлено особливості вживання різних дискурсивних маркерів на різних етапах лекції. Проаналізовано спосіб представлення знань задля досягнення максимального ефекту сприйняття інформації у письмових фіксаціях лекцій. Здійснено кількісний аналіз частотності застосування засобів привертання уваги студента-читача, згідно з яким найчастотнішими є засоби протиставлення та організації дискурсу, що сприяють виділенню основної та другорядної інформації, уточненню лекційного матеріалу, його успішному поясненню.

Ключові слова: комунікативно-прагматичні засоби, лекційний дискурс, дискурсивний маркер, інформація, увага.

Постановка наукової проблеми та її значення. З метою встановлення прагматичних особливостей представлення знань у сучасному англomовному лекційному дискурсі необхідно визначити особливості вживання різних дискурсивних маркерів на різних етапах лекції, проаналізувати способи представлення знань, здійснити аналіз частотності застосування засобів привертання уваги задля успішного пояснення матеріалу лекції. Досі залишається актуальною проблема визначення прагматичних особливостей представлення знань у сучасному англomовному лекційному дискурсі.

Мета і завдання статті – визначення основних засобів та дискурсивних маркерів привертання уваги читача у сучасному англomовному лекційному дискурсі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Авторіві-лектору важливо на належному рівні утримувати увагу читача, підготувати його до